

Žodis Užventyje

Viktorija DAUJOTYTĖ

Tie žmonės sako, kad mūsų išlikusiose nuotraukose, kuriose iš svetur atkeliavęs fotografas, mus susodinęs, liepė šypsotis amžinybei į akis, – kad net tose santūriose fotografijose kažkas byloja, jog mudu buvom skirti vienas kitam. Keista, net po šimtmečio, kada jie be užrašų jau nieko nebesužinos apie mus, į praeitį nuėjusiu: kurie iš jų bus svetimi, o kurie – tikrieji broliai.

1997 metai
Židikai – Vilnius

Norėčiau kalbėti apie žmogaus dvasinę patirtį ir apie ženklus, kuriuos mes skaitome.

Šatrijos Ragana gimė Medingėnuose, paskui gyveno Labūnavoje. Užvenčio erdvėje praėjo jos vienas dešimtmetis, pats intensyviausias žmogaus brendimo laikas, tarp vaikystės ir jaunystės. Per tą dešimtmetį iš esmės susiformavo visa, ką Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana brangino savo gyvenime: erdvė, į kurią sugrįždavo mintimis, regėjimais, išgyvenimais iš visur, kur tik ji buvo vėliau. Ir kai Židikuose ji rašė savo svarbiausią kūrinį – „Sename dvare“, mintimis ji grįžo į čia, į šitą erdvę, tarsi peržengdama savo gyvenimą kaip realybę, ir sugrįždama į „Užvenčio šalelę“, kaip į prarastąją laimės, svajonių ir vilties šalį.

Kas yra toji patirtis? Ką žmogus gali patirti čia, toje vietoje, kur kasdien matome šitą dangų, šituos kelius, šitą dvarą, šitą kelią, šitą svirną? Ką galime patirti mes, mąstydami apie šią didžiąją patyrusiąją, apie Mariją Šatrijos Raganą?

Ji buvo šitoje erdvėje labai paprastai, kaip buvo ir kiti žmonės prieš 100, 110, 120 metų. Gyvenimą ji čia patyrė visomis įprastomis jo formomis: kadieniniai rūpesčiai, darbas virtuvėje, prie gyvulių, svirne. „Viktutėje“ yra toks gražus įrašas: „turėjau daug darbo svirne su grūdais...“ Ir motyvacija: „gerai, laiko nė-

ra svajoti. Reikia dirbti tai, kas mums yra duota ir ką mes turime padaryti.“

Kasdienybė... Ir toje kasdienybėje – toks ryškus, toks ryžtingas žingsnis į kitą erdvę: pamatyti galimybę čia pat, pamatyti galimybę kaip ženklą, kuris kalba, kad tavo gyvenimas yra daug didesnis, prasmingesnis, gilesnis. Išėiti į pievą, pamatyti ją žydinčią, apstulbti nuo to žydėjimo, prieiti prie vandens, prie Ventos, sustoti prie užtvankos, pasilenkti žemyn, žiūrėti į tekančią vandenį kaip į gyvybę, kaip į amžinybę, kuri yra tokia aki-vaizdi, kad beveik palytoma: teka vanduo toks pats ir kitoks, nesustodamas, per dešimtmečius, šimtmečius, tūkstantmečius, tik mes praeiname, išnykstame. Po šimto meto sugrįžę kiti žmonės atsistoja ant to paties kranto, įsižiūri į tą patį vandenį, pagalvoja tą pačią mintį ir apstulbsta ją perskaitę „Sename dvare“.

Šatrijos Ragana šią galimybę pamatė arba išgirdo pamačiusi savo motiną, vakaro šešėlių gaubiamą, sustojusią ant užtvankos ir įsižiūrėjusią į tekančią vandenį. Pamatė kaip ženklą: šitaip žmonės stovi, šitaip žiūri, šitaip jie kažką pamato. Ji kartojo šitą ženklą, kartojo jį pratęsdama, jau gilindama, jau kažką kita tame ženkle regėdama ir kažką kita jau mums palikdama. Su mamate ji priėjo ir prie rožių krūmo, įsižiūrėjo į žiedą ir išgirdo, iš tiesų išgirdo savo motinos pasakytus žodžius: „Trumpai težydi rožės“.

Šiuose paprastuose žodžiuose yra tai, kas mus sustabdo prie šito gyvenimo slenksčio, kas mus verčia įsižiūrėti, įsimąstyti, klausiti.

Kur mes esame? Į kur mes einame? Į ką mes įsižiūrimė?

Mes įsižiūrimė į tuos pačius ženklus, kuriuos jau matome ne tik kaip ženklus, esančius savaime, bet ir kaip ženklus, kurie yra jau mums palikti. Tie ženklai nėra savaiminiai, tie ženklai jau yra sukurti. Baltos rožės, kurios žydėjo iki Marijos, kurios žydės, tikėkimės, ir po mūsų, mūsų minytse jau nėra tik baltos rožės. Lietuvio sąmonėje, žemaičio sąmonėje, sąmonėje tų, kurie dar nėra nusigręžę nuo knygos, kurie tebemoka skaityti (skaityti žemaičius išmokė vyskupas Motiejus Valančius, ir jie neturėtų šito pamiršti), taigi tie, kurie moka skaityti, skaito *baltą rožę* ne tik tai kaip gėlę, jie skaito šiuos žodžius kaip ženklą, kaip ypatingą ženklą, nes vieną kartą Marijos yra išarta: „*Raudoniems saulėlydžiams begęstant, baltų rožių sidabrinės akys žiūri į mane pro langą...*“

Baltų rožių sidabrinės akys... Vieną kartą ir amžinybėje jos yra atsivėrusios čia, šitoje erdvėje, būtent šitoje vietoje, kur tebėra Seno dvaro muziejaus galimybė.

Į daug ką žvelgė baltos rožės, bet tik tai viena iš tūkstančių žmonių, kurie gimsta po šituo dangumi, įspėjo šito žvilgsnio reikšmę. Gamta savo dvasią, savo dvasinę energiją parodo žydėjimu. Tai ypatinga dvasios energija, tai ypatinga metafizika, kuri sklaidžiasi, sklinda, veikia, apima mus, neša, kelia, kai rožės žiede iš tiesų yra išvystama tai, kas Sigito Gedos po daug metų po Šatrijos Raganos buvo pasakyta: „*Rožės šešėlių baltą galėtų gaubti sielos paslaptis*“.

Gamta iš tiesų yra tai, kas mumyse pažadina tai, kas jau nėra gamta. Gamta prakalbina mumyse tai, ko mes dažnai nežinome turintys savyje. Šatrijos Ragana buvo ne tik reginti, bet ir girdinti šį pasaulį, jo žydėjimą, ypač – rudenį, tą nuotaiką, kai viskas nyksta, miršta, kai iš tiesų visas pa-

Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos laidotuvis.
Židikai. 1930 m.

nimą ji čia patyrė visomis įprastomis jo formomis: kadieniniai rūpesčiai, darbas virtuvėje, prie gyvulių, svirne. „Viktutėje“ yra toks gražus įrašas: „turėjau daug darbo svirne su grūdais...“ Ir motyvacija: „gerai, laiko nė-

saulis apimtas nykimo, vytimo, begalinės rezignacijos, liūdesio, vilties, kad gamta prisikels, pasikartos, kad tik gamtos gyvenimas yra amžinas, o mes praeinantys. Iš čia formavosi Šatrijos Raganos mintis, kad negali būti, kad ta žmogaus dvasia, kuri jaučia ir girdi daugiau, negu atrodo, kad ji girdi tą paslapį, kuri veriasi iš gamtos, negali būti, kad šita dulkė tarp dulkių tik šiaip sau turėtų savyje amžinybės jausmą. Negali būti, kad visa tai išnyksta, kad ši dvasinė energija, kuri verčia kurti, kuri leidžia mums girdėti muziką kaip stebuklą, kuri atveria mūsų akis žiedams ir žiedų akis mums, kad tai išsi-sklaido. Iš čia jos didžioji viltis – ne tik jos pačios, kaip šios žemės gyven-tojos, kaip mūsų sesers, viltis. Šis gyvenimas nėra visas gyvenimas. Yra ir kitas gyvenimas. Yra amžinybė ir tai nėra metafora.

Šatrijos Raganos kūryba yra persmelkta šios vilties. Vilties, kurios pirminė patirtis yra susiformavusi, pirmiausia atsiskleidusi brangioje Užvenčio šalelėje.

Jos alėjos... Čia stovėjo stalas, suolas.. Šia alėja Marija ne tik vaikščiodavo, bet mėgo ir skaityti, rašyti.

Alėja, tas stebuklingas medžių kelias, tas ypatingas kelias, kuris turi krantus, lyg tai būtų upė: medžių krantai...

Čia ji išvydo savo gyvenimą kaip meilę, kuri neišsipildys, bet ir nebus sumenkinta, čia ji išvydo save kaip kūrėją, kaip tą, kuri eis kūrybos keliu. Pati aukščiausia jos Užvenčio laikotarpio patirtis buvo išsakyta jaunystėje lenkų kalba rašytame apsakyme „Švento Jono naktis“, kuriame ji kalba kaip aiškiaregė. Tada ji apsiprendė provokuojančiam ir, be abejonės, išdidžiam savo slapyvardžiui, slaptajam vardui – Šatrijos Ragana. Nepabūgo įtampos tarp Marijos ir Raganos.

Nebuvo XIX a. pačioje pabaigoje Lietuvoje kitos moters, kitos rašytojos, kuri būtų išdrįsusi šitai didžiai Raganystei, šitai kūrybinio išdidumo provokacijai. Daug kas bandė aiškintis Ma-rijos slapyvardę. Visuose šiuose aiškinimuose yra kažkiek tiesos, bet didžioji tiesa yra būtent šita – aiškiaregės provokacija, jos išdidumo, jos dvasinės galios jutimo savyje pavadinimas var-du-ženklis: *regiu, esu reginti, turiu savy tą didžią galią, galiu kurti.*

Kaip moteris Šatrijos Ragana įvykdė didelę, sakyčiau, mak-simalią programą. Jos gyvenimas neišsipildė tik viena savo pu-se, kurios ji pasąmonėje troško. Ji netapo kraujo motina, bet bu-vo – ir ne vienam – dvasios motina. Gyvenimas suveržtas kaip valia, gyvenimas asketiškas, labai savitas, labai atskiras gyve-nimas, labai skaudus, labai įtemptas, ir absoliučiai laisvai, visiškai laisvai atiduotas kitiems. Ir kūryba yra kitiems, nes niekas ne-kuria sau, ir niekas nedainuoja taip, lyg mirtų – sau. Visa yra vie-na. Ir tas žmonių tylus sėdėjimas, buvimas „Šatrijos Raganos kelio“ renginiuose, ir tas žmonių klausymasis, ir tas senas žė-maitiškas Užvenčio svirnas, ir šita renginių forma yra tai, kas kurta Šatrijos Raganos. Visur, kur ji buvo, kur ji pasirodė, visur ji apie save telkė žmones. Užvenčio šalelėje dar visai jauna, vos 18-19 metų, ji jau mokė vaikus, rengė Kalėdų eglutes. Ji darė tai, ką galėjo, ir visose kitose savo gyvenimo vietose. Pirmas jos žingsnis, kai ji sustodavo naujoje savo gyvenimo vietoje, naujoje kelio atkarpoje, buvo žingsnis į žmones: sutelkti, sukviesti, net-gi suaugusius, mokslui, kviesti į savo namus prie knygos, prie rašto, prie šviesos. Žmonių bendrystės jausmas buvo jos patir-tas, labai branginamas, ir, aš galvočiau, kad šitas „Šatrijos Ra-ganos kelio“ metu matytas žmonių telkimas yra taip pat jos mums paliktas. Ir visa, kas vyko Šv. Marijos Magdalietės bažny-čioje Užventyje, kas vyko Vilniuje, Kaune, Židikuose, visa tai mes galime interpretuoti kaip ženklus, kurie mus tebesieja su Šatrijos Raganos patirtimi. Muzika, kuri skamba: Šubertas, Šu-manas – ta skaidri Don Kichoto metafora. Ji mums liudija ir tą ypatingą dvasinį donkichotizmą, kurį yra patyrusi ir išgyvenusi Šatrijos Ragana.

Iš tikrųjų – dvasinė donkichotystė... Ji visada yra pasisukusi šiek tiek kitaip, tarsi prieš tai, kas įprasta, prieš tai, kas nepriimti-

na. Ji eina ten, kur eiti yra sunku, skaudu, kur mažai kas teina. Ji eina ten, kur yra iš tiesų rizikinga, kur slapta, užginta. Mes matome pianiną ir uždeg-tas žvakes... Visa tai – taip pat iš Šatrijos Raganos. Ji pirmiausia pajuto ši-tą didžiąją muzikos metafiziką, parašė puikų epizodą apie jauną gražią ma-matę, kuri per visą naktį skambina pianinu viena, užmiršusi, kad čia pat yra jos vaikeliai, kad jau užgeso žvakės ant pianino, kad jau rytas žiūri pro lan-gą. Kokia didi užmarštis yra apgaubusi tos gražios moters sielą! Ji visa yra muzikoje, ji visa yra stebuklo pasaulyje, kuriame būti netrukdo ir tai, kad Už-ventis yra užkampis, kad Užventis yra sunkiai pasiekiamas Žemaitijos kam-pelis. Kultūra yra visur, kur ji gali būti, visur, kur yra žmogaus dvasia, ky-lanti, kelianti, besiliginti.

Arūno Šeštoko nuotrauka

Sulaukė

Šatrijos Ragana

Ilgėtis... Ilgėtis kultūros kaip dvasios gyvenimo, būti pasiruošusiam tam dvasios gyvenimui kaip didžiausiam žingsniui.

Kai Judita Vaičiūnaitė ištaria: „*Kokia graži tu pareini / iš jau sudžiūvusiu, pageltusių rožynų...*“, (...) *Kokia graži tu, / kai žiebi žvakės ant pianino (...)*“, akies mirksniu įvyksta stebuklas, kuris žodžiu kaip ir muzika, sugražina mus į seną dvarą, prie Ventos, į dvaro alėją, prie tvenkinio, prie mieguisto vandens, kuriame mėnesienos naktį taip ryškiai spindi sidabro takas, vedantis ir kviečiantis.

Dėkingi būkime maloningam likimui, kad ta erdvė tebėra.

Norėkime, kad ši erdvė būtų erdvesnė, mylėkime ją, globokime.

Urbonienė ėjo į dvarą. Panelė davė jai žinią, kad nuo sūnaus atėjęs laiškas, tad skubėjo dabar jo perskaityti. Saulė ką tik įgrimzdė į pilkus debesis, ir žemė jau glostė su juoda skraiste. Nuo pievų kilo rūkas, lyg baltos baidyklės, kurios lig šiol sėdėjo pasislėpusios, nedrįsdamos išlįsti iš savo urvų saulės akivaizdoje, bet dabar, saulei žemę apleidus, kėlė baisias galvas, augo, skėtė, godžiai grobdamos į glėbį pasaulį. Tik ant medžių kur-ne-kur dar tebekybojo tvirtesnis lapelis; visi kiti gulėjo ant žemės, pageltę, pajuodę, liūdni ir bežadžiai, kaip lavonai. Ore skrajojo rudens kvapas, melancholingas ir ilgas, kaip tie nukirstieji lapai. Tos rudens simfonijos vienu garsu buvo ir Urbonienė. Jos veidas, nuytęs ir raukšlėtas, panešėjo į tuos nukritusius lapus; akys, gal kitąsyk mėlynos, lyg vosilkos, buvo dabar išblyškusios, kaip rudens dangus; trumpi kailinukai nesiskyrė savo spalva nuo tuščių, pageltusių laukų.

Eina ji per mišką, lapai šnabžda jai po kojomis, apautomis rudomis naginėmis. Jos širdis plaka stipriau, taip norėtųsi kuo greičiau išgirsti žinėlę nuo Domuko – bet ji niekaip nebepaeina taip greitai, kaip kitados kad vaikščiojo. Užpernai, mėčiojant šiaudus dvare iš po garinės, įsimetė jai kažkoks skausmas į kojas, ir nuo to laikos jos nebesidarbuoja taip, kaip pirma. Dabar,

beeinant, vis jai kaip su peiliu dygčioja tai vienoje kojoje, tai antroje. Tada stabdydama žingsnius, taria ji sau:

– A bjaurybė romantiks! Rytą jau tikriausia bus lytaus. Vakar tap negėlė pašėlusią.

Bet visus skausmus, visas kitas mintis nustelbia viena – apie Domuką. Kiekvieną kartą, laiškui atėjus, drebėdama iš baimės ėjo jį į dvarą. Dievas žino, kas tame laiške stovi parašyta. Rasit sužeistas, rasit miršta ir paskutinį atsiveikinimą mamunėlė siuncia. Ir dabar, išėjus, tuojau persižegnojo ir sukalbėjo poteries, kad tame laiške jokių blogų naujienų nebūtų. Ir kaip nekalbėsi? Juk tai jos Domelis, jos mylimiausias, geriausias sūnelis. Vyresnysis, Pranciškus, sūnus kaip sūnus; geras, negalima sakyti, gerbia motiną, bet vis tai ne Domelis. Domeiui motina – visa laimė pasaulyje; jis pats bus nevalgęs, kad tik mamunėlė būtų soti, jam niekur nėra taip gera, kaip prie mamunėlės; jis jai visados padės, viską padirbs, jis rankas nubūčiuos... Kitoks, visai kitoks kaip kiti vaikai. Kiti sūnūs ar daug rašo tėvams, į kariuomenę išėję, o jis – beveik kiekvieną savaitę... Garbė Dievui, dabar markių neberekia klijuoti, gali rašyti jos nabagėlis, kiek bejmanydamas.

Jos akys sudrėko. Nušluostė jas su priejuostės galu. Aplinkui nebuvo girdėti jokio balso, miškas stovėjo lyg išmiręs. Tik lapai vis šnabždėjo naginių mindžiojami. Minkšta buvo eiti geltonmargiu kilimu. Urbonienė, žiūrėdama į jį, ūmai atsiminė seniai praėjusius laikus, kada Domelis tebuvo mažilaitis. Mėgo jis pinti vainikus iš tokių nukritusių klevų lapų. Nupins, būdavo, daug daug, vis taip gražiai priskirdamas lapus: raudonas, paskui žalias, paskui geltonas, paskui margas. Paskui, atnešęs į trobą, ir rėdys motinos lovą, sieną ties lovą prikabins pilną.

„Kad mamunėlei būtų gražu gulėti!“, – sako. Dievulėliau, iš pat mažens buvo tokios minkštos širdelės!

Miškas pasibaigė. Ant kalno juodavo dvaro trobesiai. Varnų būrys krankdamas nulėkė iš miško dvaro linkui. Urbonienei tarsi kas peilį įsmeigė į širdį,

– Tai krank neprieteli! – tarė sau. – Saka, unt vainos anų būrių būriās. Laksta pasku kariuomenę, laukdamos maista... Vo Jėzau brungiausis! Vo je muna Domelis gulės nušauts lau-

ke ir anōs prilėkusios išles jam akeles... Vo Dyvulėliau!

Drebanti ranka dėjo kryžiaus ženklą ant krūtinės, o išbalusios lūpos šnibždėjo maldas.

***

Valandėlę vėliau Urbonienė sėdėjo ant kėdės panelės kambaryje, rankas, nosinį laikandamas, ant kelių pasidėjęs, ir klausė, ką rašo jos Domukas. Panelė, sėdėdama prie stalo, skaitė.

Panelės darbas nebuvo lengvas, kaip atrodo. Laiškas buvo didelis popierio lapas, pilnas prirašytas kreivai, neaiškiai, rusiškomis raidėmis. Ne kiekvienas būtų mokėjęs suvokti tuos kreivezus ir surasti juose raides, o dar sunkiau būtų jam buvę iš tų raidžių atspėti žodžius. Be to, Domukas, matyt, turėjo fantazingą būdą, nes savo laiškus pradėdavo ne kaip visi žmonės, pirmajame puslapyje, bet kartais paskutiniame, kartais lapo viduje ir visose puslapių vietose. Kartais ilgokai tekdavo užtrukti, kol surasdavai, kame čia pradžia ir kame galas.

Dėl visų tų priežasčių Domuko laiškų skaitymas buvo sunkus menas, ir viena panelė temokėjo susivokti toje painiavoje išvyturti iš jos Domuko minties siūlą.

„*Tegul bus pagarbintas Jėzus Kristus su tamstos atsakymu A. A. A. Aš Domininks Urbone rašau grometą sava mieliausią mamuneliā, bučiūdams baltas runkeles par tun margą grometėlę. Dabar pranešu, kad esu gyvs iš Dyva valias. Vyna kulka buva mun biškį žundą pamušusi, ale pagulėjęs kelias dynas balnico, išgijau. Pas mus unt vainos negal nė apsakyti, kas dedas; jūs ten nieka nežinot. Gazetose raša aplink vainą, bet vis melū, neparaša nė iš tola visos teisybės. Netikėkit, kun raša gazetas, je norit žinoti, skaitykit moną grometą, žinosit visą teisybę. Brungenybi neišpasakyta. Cukraus svars rublis, dūna po trisdešimt kapeikų. Niekados nier atilsia – kad jepončikā pūl, tai funfuzā. Dabar arklys – muna brolis, šalta žemė – muna mamunėli, vo kyts akmū – muna patals.*“

Retkarčiais panelė apsidodavo, spėdama žodį. Tuomet Urbonienė braukė ašaras, riedandamas per liesą veidą, ir balsingai šluostė nosį.

„*Lytus lyn tunkiā, visur šlapia, purvynā, rek po purvynus volioti sava griešnā kūnā. Pon-*